

Alles heeft zijn prijs

Overzicht van kunstprijzen in Nederland

Met enige regelmaat wordt het belang van kunstprijzen in de dagbladen aan de orde gesteld. Nederland zou er te veel kennen en vooral in de literaire hoek zou het om zoveel bekroningen gaan dat elke schrijver wel een keer aan de beurt komt. Maar om hoeveel prijzen gaat het nu eigenlijk, hoeveel geld gaat erin om en waar komt dit geld vandaan?

De laatste inventarisatie van kunst- en cultuurprijzen¹ in Nederland levert 699² prijzen op (Elsevier 2004). Meer dan de helft van deze prijzen (399) bestaat uit een geldbedrag. In sommige gevallen gaat het naast een beker, penning of oorkonde om een prijs in natura, zoals een studiereis of materialen.

Muziek is de koploper binnen de kunstprijzen met 170 prijzen, op de voet gevolgd door literatuur/taal (155) en beeldende kunst/vormgeving (130). Musea en bibliotheken zijn het slechtst bedeed met ieder vijf prijzen. Jaarlijks is er bijna 2,5 miljoen euro te winnen aan kunstprijzen³. De bedragen voor de winnaar lopen uiteen van 75 euro voor de jaarlijkse kerstprijsvraag van **Propria Cures** tot 150.000 euro bij de Erasmusprijs.

Over het algemeen winnen minder bekende kunstenaars aan het begin van hun carrière de kleinere (geld)prijzen, en gaan de bekendere kunstenaars met de grote prijzen aan de haal. Op zich is dit een logische verdeling die overeenkomt met de reikwijdte van de prijs. De prijzen die op lokaal niveau te winnen zijn, staan zowel inhoudelijk als qua prestige lager dan de internationale prijzen, waar de Erasmusprijs er één van is. Prijzen met een lokale reikwijdte dienen meestal om een beginnend kunstenaar een duwtje in de rug te geven op weg naar een grotere bekendheid binnen de regio. Vervolgens zijn er de provinciale prijzen, die de opstap moeten vormen naar nationale bekendheid – en dito prijzen. In die zin zijn kunstprijzen, en dan vooral die op lokaal en provinciaal niveau, een soort startsubsidies.

Landelijke en internationale prijzen zijn een bevestiging van het talent van een kunstenaar. Zo krijgt de winnaar van de Haagse Song Contest een geldbedrag (te besteden bij een aangewezen muziekwinkel), een optreden op Kaderock en een special met videoclip op TV West. De Popprijs, die Ali B. dit jaar op het Noorderslagfestival in ontvangst mocht nemen, bestaat uit 10.000 euro en een beeldje. Deze prijs is dan ook voor de Nederlandse act of artiest die het afgelopen jaar de grootste bijdrage heeft geleverd aan de Nederlandse popmuziek. Zo begeleiden de

**De Nederlandse
kunstprijzen begeleiden
kunstenaars van het
begin van hun carrière
tot aan hun
internationale doorbraak**

Nederlandse kunstprijzen kunstenaars van het begin van hun carrière tot aan hun internationale doorbraak.

Gezien de bedragen en het prestige die met de diverse kunstprijzen gemoeid zijn, is het niet verwonderlijk dat de prijzen van belang zijn voor de inkomsten en de carrières van kunstenaars. Beeldend kunstenaar Jan van de Pavert (onder meer winnaar van de Prix de Rome beeldhouwen en de Dr. A.H. Heinekenprijs voor de kunst) sprak uit ervaring toen hij zei: 'Zonder stipendia en prijzen zouden kunstenaars in Nederland niet kunnen bestaan' (Feenstra 1999, 52). Andere winnaars beamen de positieve effecten van het in de wacht slepen van een prijs. De winnaar kan zich, vooral de eerste weken na de prijsuitreiking, verheugen in de aandacht van de media, van het huis-aan-huisblad tot de televisie. Vooral beginnende kunstenaars worden door het behalen van een prijs gesterkt om door te gaan met hun 'eigen ding'. Daarnaast opent het deuren die anders gesloten zouden blijven (zie o.a. Klein 2001 en Nuchelmans 2004b).

Prijzen in soorten en maten Maar wie is er nu eigenlijk verantwoordelijk voor al die kunstprijzen en waar komt het geld of de andere inhoud van de verschillende Nederlandse kunstprijzen vandaan? In **Kunstprijzen in Nederland** (Nuchelmans 2004a) geef ik een overzicht van de geschiedenis en ontwikkeling van kunstprijzen in Nederland. Hieruit blijkt dat de organisatoren van kunstprijzen in drie groepen in te delen zijn.

**'Zonder stipendia en
prijzen zouden
kunstenaars in Nederland
niet kunnen bestaan'**

Allereerst zijn er de zogeheten overheidsprijzen. Dit zijn prijzen waarvan de organisatie bij de overheid ligt. Alhoewel alle overheidslagen (gemeentelijk, provinciaal en landelijk) actief zijn geweest in het kunstprijzenlandschap, reiken momenteel alleen provinciale en gemeentelijke overheden nog kunstprijzen uit. De nationale overheid was aanvankelijk ook verantwoordelijk voor een aantal prijzen, maar de meeste van deze prijzen was geen lang leven beschoren. Na de Tweede Wereldoorlog stelde het departement van Onderwijs & Wetenschappen een aantal kunstprijzen in. Van de negen staatsprijzen die in de loop der jaren zijn ingesteld, zijn er nu nog drie over⁴. Geen van deze drie valt echter nog onder de verantwoordelijkheid van de overheid. Voor een deel waren de prijzen geen succes, in een aantal andere gevallen bleek de samenwerking met het bedrijfsleven bij de organisatie van de prijzen tot ongewenste belangenverstrengeling te leiden.

Uiteindelijk was het vooral het Thorbecke-adagium dat de staat zich niet met inhoudelijke beoordeling van kunst bezig diende te houden, dat tot problemen leidde. Het duidelijkste voorbeeld daarvan is de P.C. Hooftprijs. Er ontstond het nodige rumoer bij de nominaties van Gerard van het Reve en Hugo Brandt Corstius voor de P.C. Hooftprijs in respectievelijk 1969 en 1984. Minister Klompé hield in 1969 voet bij stuk en reikte uiteindelijk de prijs wel uit. Minister Brinkman vond Brandt Corstius te kwetsend en weigerde de prijs aan hem uit te reiken. Consequentie van het laatste was dat de prijs uiteindelijk overging naar een private instantie, de Stichting P.C. Hooftprijs. Deze problemen spelen schijnbaar minder bij provinciale en gemeentelijke overheden, die nog steeds kunstprijzen uitreiken.

De Wraak van Brabant Een tweede soort kunstprijzen zijn de zogenoemde instellingsprijzen. De ontwikkeling van deze prijzen volgt logischerwijs op het groeiende aantal instellingen in het culturele veld vanaf de jaren zestig. Vanaf die tijd is er sprake van een toenemende organisatie binnen het kunst- en cultuurveld. Inmiddels reikt elke zichzelf respecterende instelling op het terrein van kunst en cultuur wel een prijs uit op haar werkterrein. Een deel van deze instellingen is voor haar voortbestaan afhankelijk van overheidssteun, andere zijn gelieerd aan bedrijven of kunnen bestaan dankzij andere externe financiering. Voorbeelden van dergelijke prijzen zijn de BNA-kubus (van de Beroepsvereniging van Nederlandse architecten), de Wraak van Brabant (van de Stichting Brabant Pop), de Materiaalfondsprijs (van de Stichting Materiaalfonds voor beeldende kunst en vormgeving), de Theaterafficheprijs (van het Theater Instituut Nederland) en de Boekensleutel (van de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse boek).

Een laatste soort kunstprijzen zijn de particuliere kunstprijzen. Deze prijzen zijn mogelijk dankzij de gulle gave van een particulier die een fonds in het leven riep. Dit fonds keert vervolgens met enige regelmaat een prijs uit. Aanvankelijk betrof het hier personen uit de gegoede burgerij die de kunsten een warm hart toedroegen en tijdens of na hun leven geld beschikbaar stelden. In de jaren tachtig van de vorige eeuw namen ook bedrijven deze rol op zich. Zij hadden echter wel een andere motivatie om een prijs in het leven te roepen. In het geval van de kunstminnende schenker werd zijn of haar naam ter nagedachtenis of als eerbetoon aan de prijs verbonden.

Bedrijven zien in het instellen van een prijs vooral een mogelijkheid tot reclame, vooral wanneer het om grote geldbedragen gaat. Voorbeelden van particuliere kunstprijzen zijn de D.A. Thiemeprijs, het Ary Schefferfonds en de Tollensprijs. Een aantal moderne particuliere bedrijfsprijzen zijn onder andere de Sikkensprijs, de British American Tobacco prijs en de Grolsch filmprijs.

Prijzen als vorm van subsidie Het onderscheid in de organisatie van een prijs heeft consequenties voor de inhoud van de prijs. De meeste kunstprijzen die instellingen of overheden uitreiken, komen direct ten goede aan de kunstproductie van de winnaar(s). Dit is het duidelijkst bij de prijzen in natura zoals de al eerder genoemde Haagse Song Contest en andere regionale of lokale popprijzen. Ook de winnaar van de Stimuleringsfondsprijs Documentaire moet het maximale prijsbedrag van 125.000 euro investeren in de realisatie van een documentaire. Deze prijzen kan men dan ook zien als een vorm van subsidiëring van de kunsten. Het betreft in de meeste gevallen overheidsgeld. Bij de overheidsprijzen is dit overduidelijk. Ook het merendeel van de uitreikende instellingen is direct afhankelijk van overheidsgeld en wordt meestal direct door het ministerie van OC&W via de kunstenplanprocedure gefinancierd. De instellingen waarbij dit niet geval is, krijgen vaak ook bijdragen uit publieke middelen. Een duidelijk voorbeeld is het Prins Bernhard Cultuurfonds, dat financiële bijdragen uit de opbrengsten van de goededoelenloterijen krijgt (zie de bijdrage van Cas Smithuijsen elders in dit nummer).

Inmiddels reikt elke zichzelf respecterende instelling op het terrein van kunst en cultuur wel een prijs uit op haar werkterrein

De winnaar van de Popprijs 2005, Ali B, gefotografeerd door de winnaar van de Poppersprijs Lex van Rossen

Bij de particuliere prijzen ligt dit anders. Wanneer de prijs uit een geldbedrag bestaat, mag de winnaar dit naar eigen goeddunken besteden. Uiteindelijk komt dit meestal wel ten goede aan zijn kunstproductie, al is het indirect. Zo kan de winnaar van de Libris- of AKO Literatuur Prijs het prijzengeld van 50.000 euro vrij besteden. Hij of zij kan het gebruiken om een leuk optrekje in het buitenland te financieren of om de altijd al gewilde, maar financieel niet haalbare Amerikaanse oldtimer te kopen en op te knappen. Dit geld komt niet direct ten goede aan de kunstproductie van de winnaar, maar het ligt voor de hand dat hij of zij zich met de nieuwe aanwinst dermate kan ontspannen dat de inspiratie weer begint te stromen.

Toch staat dit in schril contrast met de meeste film- en theaterprijzen in Nederland. Deze prijzen zijn over het algemeen toch meer prijzen voor de eer, of aan de prijs is de voorwaarde verbonden dat het geld direct in een volgend project gestoken moet worden, zoals bij de Stimuleringsfondsprijs. De winnaar van het Gouden Kalf heeft een 'mooi' beeld voor op de schoorsteenmantel en de winnares van de Théo Mann-Bouwmeesterring heeft de eer de ring, die aanvankelijk toebehoorde aan de gevierde actrice Théo Mann-Bouwmeester, voor onbepaalde tijd te mogen dragen.

Uit het voorafgaande blijkt dat in de kunstprijzen eigenlijk alle mogelijke vormen van financiering van de kunsten bij elkaar komen. Zowel overheids- als publieke gelden houden het prijzencircus gaande. Daarnaast bieden prijzen talloze mogelijkheden om

een beroep te doen op aantrekkelijke belastingtarieven of vrijstelling van afdracht. Voor bedrijven is het extra voordelig. Zij afficheren zich niet alleen als kunstminnende instelling, maar gebruiken de prijs daarnaast ook als reclamebord voor hun eigen product. Het belang dat aan de inhoud van de prijs gehecht wordt, getuigt van de typische Nederlandse handelsgeest.

Dat aan de grote literaire prijzen een redelijk prijzenbedrag verbonden is, heeft anderzijds te maken met het beperkte afzetgebied. In dat opzicht kan een Nederlandse literaire prijs nooit wedijveren met een prijs als de Franse Prix Goncourt. Daar moet de winnaar zich tevredenstellen met een prijzengeld van tien euro. De uitstraling van de prijs heeft echter wel tot gevolg dat de winnaar verzekerd is van een gigantische verkoop van het bekroonde werk, zodat hij alsnog aan een leuk dijkhuisje in Nederland kan gaan denken.

Bedrijven afficheren zich met een prijs niet alleen als kunstminnende instelling, maar gebruiken de prijs daarnaast ook als reclamebord voor hun eigen product

127

André Nuchelmans is redacteur van Boekman en stafmedewerker bij de Boekmanstichting

Literatuur

- Bevers, A.M. en W. Oosterbaan Martinius (1981) **Staatsprijzen in Nederland: een onderzoek naar de geschiedenis en toekomstkansen van staatsprijzen voor cultuur**. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Elsevier overheid (2004) **Kunstprijzen in Nederland** 2004 (cd-rom). 's-Gravenhage: Elsevier overheid.
- Feenstra, K. (1999) 'In de prijzen gevallen: over de zin en onzin van het krijgen van een kunstprijs'. In: **BK informatie prijzenboek**, 49-53.

- Klein, S. (2001) 'Wat levert het winnen van een kunstprijs nog meer op dan een aardige geldprijs, beker of workshop?' In: **Kunstenaarswijzer**, nr. 31, 10-11.
- Nuchelmans, A. (2004a) 'Kunstprijzen in Nederland'. In: **Handboek cultuurbeleid**, 1.14.1-1-1.14.1-22.
- Nuchelmans, A. (2004b) 'De loden last van het Gouden Kalf'. In: **Boekman**, jrg. 16, nr. 60, 115-120.

1 Behalve alle kunstsectoren zijn ook de cultuursectoren die binnen het cultuurbeleid vallen meegenomen in de inventarisatie. Het betreft hier de afdeling cultuurbehoud, waaronder onder meer monumentenzorg, musea en bibliotheken vallen. In het overzicht tellen alleen prijzen mee die op een regelmatige basis worden uitgereikt. Eénmalige prijzen zijn dus niet in het overzicht opgenomen. In het vervolg van het artikel refe-

reer ik met de term kunstprijzen tevens naar de hierbij horende cultuurprijzen.

2 Op het eerste gezicht levert het databestand Kunstprijzen in Nederland van Elsevier overheid 751 kunstprijzen op. Nadere bestudering maakt echter duidelijk dat 52 ingangen naar een andere prijs doorverwijzen.

3 Bij deze berekening is rekening gehouden met prijzen die eens per twee jaar et cetera worden uitgereikt. De totaalbedragen

zijn per prijs naar jaarbasis teruggebracht. Van de 399 geldprijzen is van 132 het bijbehorende geldbedrag onbekend. In de meeste gevallen zal dit bedrag in werkelijkheid niet boven de honderd euro uitkomen.

4 Voor een uitgebreide beschrijving het wel en wee van de kunstprijzen die de nationale overheid uitreikte, zie Bevers, 1981.